

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR (I)*

Şerafeddin Yalrkaya**

Sadeleştirenler: Musa Yıldız***

Nurettin Ceviz****

Özet: Bu çalışmada, miladî X. yüzyılda yaşamış ünlü Arap şairi el-Mutenebbî (h.303-354/m.910-955)'den önce Arap şiiri ile el-Mutenebbî'nin hayatı, eğitimi, kişiliği ve şiiri konu edilmektedir. Her yönüyle hayatı ve şiiri işlenirken konuyla ilgili şiirlerinden örnekler Türkçe çevirileriyle birlikte verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mutenebbî, Arapça, Arap Edebiyatı, Arap Şiiri.

Poetry Before Mutanabbî

Summary: In this study, poetry before Mutanabbî who lived in 10th A.C. and Mutanabbî's life, education, personality and his poetry have been focused. While his life and poetry have been studied in detail, the sample poems related have been given with their Turkish translations.

Keywords: Mutanabbî, Arabic, Arabic Literature, Arabic Poetry.

---

* *Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmûası* (Sene: 4, Sayı: 3-4, Temmuz-Teşrin-i Evvel, 1341, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1926, s.211-260; Sene: 4, Sayı:5, Teşrin-i Sâni-Kânûn-ı Evvel, 1925, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1926, s.316-324)'nda yayımlanan "Mutenebbî'den Evvel Şiir" başlıklı makalenin Osmanlıca aslından sadeleştirilmiş şeklidir. Bu makalenin günümüz Türkçesine sadeleştirilmesinden amaç, bu alanda çalışacakların istifadesine sunmaktır. Makalenin orijinalliğini bozmamak için, dipnotlarda yazar tarafından çevirileri verilmeyen Arapça ve Farsça metinlerin tercümesi tarafımızdan da yapılmamıştır.

** Dârü'l-Fünûn İlâhiyât Fakültesi, Kelam Tarihi Müderrisi (1879-1947).

*** Doç. Dr., Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü (ymusa@gazi.edu.tr).

**** Dr., Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü (nceviz@gazi.edu.tr).

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

Giriş:

Muvelledûn şairlerinin önde gelenlerinden olan Ebû Nuvâs (öl. 195)'dan sonra, en çok tanınan ve aynı kabileye (Tayy Kabilesi) mensup olan Ebû Temmâm¹ ve Buhturî (öl. 284), çağdaşlarından beş yüz şairin şöhretlerini gölgede bırakmışlardı². Menbic³ çöllerinde dilin bütün açıklık ve samimiyetiyle yoğrulmuş olan Ebû 'Ubâde Velîd b. 'Ubeyd et-Tâ'î, Buhturî Irak'a geldiğinde onuncu halife Mutevekkil'e takdim etmiş olduğu ilk kasidesiyle takdirlerini kazanarak, bu halifenin yakın dostları arasına girmiş ve bütün şiirlerini ve kasidelerini, saray çevresine ve devrindeki olaylara ayırdığı için, dîvânî adetâ şairâne yazılmış bir vakanüvîs tarihi rengini almıştır. Bir taraftan Ramazan Bayramı sabahı halkın tekbir ve tehlilleri arasında; güneşin yayılan ilk ışınlarıyla pırıl pırıl parlayan tören alayının ortasında, Hz. Peygamberin hırkası sırtında Halifenin bayram namazı merasimini tasvir ediyor, diğer yandan da içine Dicle'nin suları aktılan saray bahçesindeki havuz ve etrafındaki Dicle'den su alan arkların tamamını, döküm oluklardan akarak birikmiş gümüşe ve geceleri üzerinde yıldızların yansımından dolayı bu havuzu yere inmiş göğe ve etrafındaki rengârenk çiçekleri tavus tüylerine benzeterek sarayın özel nağmelerini terennüm ediyorlardı. Bu halifenin kendi önünde öldürülmesi⁴ olayından sonra, altı halifenin daha methiyecisi olan bu şair, dilindeki acıcılık, ifadesindeki güzellik ve dilinin tatlılığından dolayı şiirlerine *selâsilu'z-zehab* (altın zincirler) dedirtmişti.

Zorlama ve yapmacılıktan son derece uzak olan Buhturî'nin çocukluğunda, Ebû Sa'îd Muhammed b. Yûsuf es-Suğrâ'nın huzurunda söylemiş olduğu kasidesini, orada bulunan Ebû Temmâm dikkatle dinleyerek son derece beğenmiş ve hediyesini iki katına çıkartarak kendisini de alından öpmek suretiyle duygularını ifade etmiş ve aynı kabileye mensup olmalarıyla iftihar ederek yenbû'u'ş-şi'r (şairin kaynağı) olduklarını söylemişlerdir⁵.

Yaşça Buhturî'den büyük olduğundan dolayı Tâ'î Ekber denen Ebû Temmâm'da ise (Tâ'î Asğar'da), bu çöl çocuğundaki doğallık yoktu. Dilinde onun kadar acıcılık olmamakla beraber, kökeni olan Mısır medeniyet çevresinin, onun ruhundaki yansımalarıyla şiirlerini baştan sona sanatla doldurmuştur. 'Abdullah b. el-Mu'tezz⁶ *el-Bedî'* adlı eserinde, Beşşâr b. Burd (öl. 187) ve Ebû Nuvâs ve Muslim b. el-Velîd, Sarî' el-Ğavânî (öl.208)'nin şiirlerinde fazlalığı az çok hissedilen yapmacılığın, Ebû Temmâm'ın şiirlerinden taşındığını söyler⁷. Bu üstadın acıcı bir dile ve güzel ifade etme yeteneğine sahip olmadığına bir şahit görmek istersen, dokuzuncu halife Vâsık zamanında Horasan Valisi olan Benî Tâhir'den Abdullâh b. Tâhir'in huzurunda söylediği kasideyi, valinin arkadaşı, şair ve meşhur eleştirmen Ebû'l-'Umeysil el-'Arabî (öl. 240)'ye beğendiremediğinden, hediyesini zor alabildiğini söyleriz ki, "Anlaşılamayacak sözü niçin söylüyorsun?!" şeklindeki kınama ifadesine karşılık bu söz ustası "söylenilen sözü niçin anlamıyorsun?!" doğru cevabını vermişti⁸. Buradan Irak'a döndüğünde Hemedân'a uğrayan Ebû Temmâm, dostlarından Ebu'l-Vefâ b. Seleme'nin evine inmiştir ki, bu esnada çok yağın kar yolları kapadığından, mecburen

uzun bir süre burada kalmıştır. Ebû'l-Vefâ, Ebû Temmâm gibi kıymetli birinin burada kalışını bir ganimet bilerek, ona özel kütüphanesini açmış ve Ebû Temmâm da bu zengin kütüphaneden faydalanarak, beş güzel kitap meydana getirmiştir. On bölümden oluşan ve Arap (el-Arabu'l-'Arbâ') şairlerin şiirlerinden yaptığı seçmelerden ibaret olan birincisi *el-Hamâse* adını taşır.

Güzel şiirler seçmesiyle meşhur olan bu şair, bir çok kabileye mensup olan farklı şairlerin her türden şiirlerini içine alan *el-İhtiyâru'l-Kabâ'iliyyu'l-Ekber* ve yalnız bunların en güzel şiirlerini içeren *el-Kabâ'ili* ve Câhiliyye ile İslâmî dönem şairlerinden, İbrâhîm b. Hereme'ye kadarkilerin şiirlerinden seçtiklerini içeren *İhtiyâru Şu'arâ'i'l-Fuhûl* ve bir de *İhtiyâru Mukatta'ât* adlarını verdiği kitaplardan başka adı geçen *el-Hamâse* ile beraber toplam beş eseriyle dilde yeni hareketler meydana getirmiş ve zamanlarında aynı kabileye mensup olan bu iki şairden biri sadece kişisel gücüyle, diğeri de buna ek olarak seçicilikteki titizliğiyle ortaya koymuş olduklarından dolayı Muvelledûn ekolünün en önemli simaları olmuş ve bütün dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir.

Birinci Bölüm:

Seyfuddevle'nin yanına gelinceye kadar ismi Ahmed olan el-Mutenebbî (peygamberlik iddia eden), H. 303 yılında Kûfe'nin Kinde mahallesinde Huseyn adlı birinin neslinden dünyaya gelmiştir. Ca'fi b. Sa'd el-'Aşîre'ye kadar giden bu kabileye mensup olduğu için, ismine Arapça kitaplarda el-Ca'fi ve bir de doğduğu mahalleden dolayı el-Kindî nispetleri eklenmektedir. Künyesi Ebû't-Tayyib'dir. Babası olan Huseyn, Abadânu's-Sakkâ' diye isimlendirilmiştir¹⁰.

1. Mutenebbî'nin İlk Şiiri: Bu şairin diğer meşhur şairler gibi küçük yaşta, hatta okumaya başlamamış bir çocukken şiir söylediğine şüphe yoktur. Yalnız bunun da diğer şairlerinkine denildiği gibi, düzgün ve kusursuz olan bir şiirine ilk şiir demek bilmem mümkün olabilir mi?.. Dîvânını tarih sırasına göre düzenleyenler, baş taraftaki bir şiiri Mutenebbî'nin ilk söylediği şiir olarak gösteriyorlar¹¹. Dîvânı şerh edenlerden meşhur Vâhidî, çocukluk dönemine ait araştırmalar açısından son derece kıymetli olan, bu ve diğer şiirlerin Dîvân'a alınmasına itiraz ettiği hâlde, bazıları da, bunlardaki noksanları lüzumsuz yere tamamlamaya kalkışmışlardır.

İlk beytinin ikinci mısrası boş olan ilk şiirlerinden birisinin bu boş yeri için, iki değişik mısra (sonradan) yapılmış ve şerh edenlerden İbnu'l-Kattâ' da bu giriş beytinin ilk mısrasını ikinci sıraya koyarak, birincinin yerine de kendisi başka bir mısra uydurmuştur. Bütün olanlara rağmen, bu çocuğun şiirinin beşinci beytindeki mana ile sözleri arasındaki uyumsuzluk ortada kalmıştır¹².

2. Mutenebbî'nin Eğitimi: Mutenebbî'nin çocukluğunda bir şeyler öğrenmeye son derece istekli olduğunu, komşularından Ebu'l-Hasen Muhammed b. Yahyâ el-'Alevî adlı kişiden öğreniyoruz. Bu zât diyor ki:

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

“Çöle çıkıp birkaç sene Arapların arasında kaldıktan sonra, katıksız bir Arap olarak Kûfe’ye döndü. Sahaflar çarşısından ayrılmazdı. Bütün bildiklerini bunların (sahafların) kitaplarına ve defterlerine borçludur¹³. Zeccâc, Ebû ‘Alî el-Fârisî’nin hocasıdır (öl. 311). İbnu’s-Serrâc (öl. 316) ve Ebu’l-Hasen el-Ahfeş (Ahfeş-i Sağır öl. 315) ve Ebû Bekr Muhammed b. Durayd (öl. 321) ve Ebû ‘Alî el-Fârisî (öl. 377) ve diğer şahsiyetlerden okumuş olduğu söyleniyor ise de, bunların ilki olan Zeccâc ile ikincisi olan İbnu’s-Serrâc ve Ahfeş’ten ömrünün son senelerinde okuduğu kabul olunacak olsa bile, sıra ile sekiz, on üç ve on iki yaşlarında okumuş ve ders almış olması gerekir ki, onların ölüm tarihlerinden daha önce okumuş olması, ikinci ve üçüncü hocasına nazaran Mutenebbî gibi zeki çocuklar için mümkünse de, Zeccâc’dan, muhtemelen vefat ettiği sene ders almış olduğunu her hâlükârda kabul etmek gerekmektedir. Bununla beraber bize göre konu daha araştırılmaya muhtaçtır.

Bunlardan başka, Ebu’l-Hasen en-Nâşî (öl.365)’yi de Mutenebbî’nin hocaları arasında saymak gerekir. Bu konuda Yâkût’un (*İrşâdu’l-Erib*, V, 239)’inde şu anlatılmaktadır:

Ebu’l-Hasen en-Nâşî diyor ki: Kûfe’nin Câmî-i Kebirinde 325 yılında şiirlerimi yazdırıyordum, talebelerim de benden bunları yazıyordu. Henüz Mutenebbî lâkabını almamış olan Ebu’t-Tayyib de bunların arasında bulunuyordu.

بآل محمد عرف الصواب وفي أبياتهم نزل الكتاب

“*Hak ve doğru Hz. Muhammed’in ailesiyle bilindi; Kitâb da onların evlerinde nâzil oldu.*” diye başlayan kasidemi yazdırdım. Bu kasidenin içindeki:

كان سنان ذابله ضمير فليس عن القلوب له ذهاب
وصارمه كبيعته نجم مقاصدها من الخلق الرقاب

“*Onun kargısının ucundaki demir, daima düşmanlarının kalbine saplandığından sanki bu demir kalbin içine saklı olan şeylerdendir ve onun için de kalbinden başka bir yere saplanmaz. Kılıcı da bîati gibi daima halkın boyunlarına yöneliktir.*” beyitleri gelince, özellikle bu iki beyti yazması için işaret ederek Mutenebbî’nin dikkatini çekmiştim. Bugün bana okunan Mutenebbî’nin şu:

كان الهام في الهيجاء عيون وقد طبعة سيفوك من رقاد
وقد ضعت الأسننة من هموم فما يحظرن إلا في الفؤاد

“*Savaş meydanındaki düşman başları güzeldir. Senin kılıçların da uykudan yapılmıştır. Uyku gözlerden başka bir yer bilmediği gibi, senin kılıçların da*

başlardan başka bir yer bilmez.” demek istiyor. “Kargularının ucundaki demirleri de sanki gam ve kederden yaptırmışsın. Kalplerden başka bir yere sapanmıyorlar.” beyitleri, benim kasidemdeki beyitlerden alınmıştır.

3. Mutenebbî'nin Hafızası: Edebiyatçılardan bazıları gibi Mutenebbî de kuvvetli bir hafızaya sahipti. Bu konuda, yine adı geçen komşusu Ebû'l-Hasen Muhammed b. Yahyâ el-'Alevî'den şu hikâyeye anlatılır:

Bu zat diyor ki: “Bir gün Kûfe'mizdeki Sahaflar Çarşısından geçtiğim sırada Mutenebbî'nin çoğu zaman uğradığı Sahaf beni çağırıp, “Bugün İbn 'Abadân Mutenebbî buradaydı. Biri satmak için, yaklaşık otuz yapraklık bir kitap getirdi. İbn 'Abadân eline alıp süzmeye başladı. Sahibi, Mutenebbî'nin, kendisini işinden alıkoymasından canı sıkılarak “Ezberlemek istiyorsan, inşaallah bir ay sonra...” dedi ve kitabı elinden almak istedi. İbn 'Abadân kitabı bitirmişti ve bir ay sonra değil, bu bir defa okumasıyla kitabı ezberlemiş olduğu takdirde, kendisi hakkında ne yapacağını bu adamdan sorduğunda, adam hiç düşünmeden, kitabı kendisine vereceğini söyledi. İş ciddiyet kazanmıştı. Ben kitabı elime alıp İbn 'Abadân'ı dinlemeye başladım. İbn 'Abadân bu otuz yapraklık risâlenin tamamını hatasız okuyup hepimizin takdir ve hayretini kazanmıştı¹⁴.”

4. Mutenebbî'nin Ahlâkî Özellikleri: Nadir rastlanan bir nezahet ve iffete sahipti. Ömründe yalan söylemediği gibi¹⁵, erkek ve kadınlara karşı da bütün hayatı boyunca iffetini muhafaza etmişti¹⁶. Gayr-i meşru ilişkiyi aklından dahi geçirmeyen¹⁷ ve “güzel kadınlarla bir arada zaman geçirmenin iyi ve kötü sonuçlarını düşünmediği hâlde, hayatın bu lezzetlerine, yalnız kendisinin gururu, gençliği ve delikanlılığı engel olan ve bu kadınlara, yaratılışındaki iffet ve nezaheti ortak çıkan¹⁸ şair budur.”

İstisnâî bir şekilde şaraptan dahi hoşlanmayan şair odur. “Saf altın gibi olan şaraba meyletmeyip onun şarabı, beyaz bulutun gümüş gibi olan suyu idi¹⁹. İçerse nadiren ısrar üzerine veya mecburiyet karşısında içerdi²⁰. Allah'ın bir hediyesi olan aklı, kendi eliyle etkisizleştirmeyi Mutenebbî akıllıca bir iş olarak görmüyordu²¹.”

Bu doğal iffeti ve nezahetiyle beraber, son derece kibir ve büyüklenme huyuna sahipti. Kendini dünyada eşi benzeri olmayan biri olarak görürdü²². Kendini hep büyük görür ve hayalini süsleyen şeref ve yüceliğe (mecc ve 'ulâ) ulaşabilme uğrunda ölümü dahi göze alırdı²³. Bu amaçla devamlı olarak çöllerde dolaşıyor ve asil bir soydan mahrum olması, onun gururlu ruhunu yaraladığından dolayı hep soyunu gizliyordu²⁴. Bu gururunu sonradan da değiştiremediğini, girişte anlattığımız gibi, kendisinden önce şiir ve edebiyat âleminde yer edinmiş olan, Ebû Temmâm ve Buhturî yazma dîvânlarında ve hâşiyelerinde, bu iki şairden alıntılanmış olduğu mana ve ifadelere şerh şeklindeki işaretleri bulunan nüshaları, öldürüldüğü zaman eşyaları arasında çıkmış olmasına rağmen²⁵, sultanların ve ileri gelenlerin meclislerinde bunların adlarını bile duymamış olduğunu söyleyerek, hiç yalan söylemeyen şair, bu konuda duygularına mağlup oluyordu. Bu biricik yalanı da bir düzen kurularak, kendisine itiraf ettirildi. Şöyle ki: Bir gece Meyyâfârikîn

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

(Silvan)'de Seyfuddevle'nin özel meclislerinden birinde Mutenebbî'nin hazır bulunanlara: "Ebû Temmâm'ınızın şiirlerinden biraz okuyunuz! Bakalım şiirleri nasıldır?" demesi üzerine bunlardan biri, evvelce kendi tarafından Ebû Temmâm'ın yazdıklarından birini alarak düzenlemiş olduğu bir beyti okumuş ve Seyfuddevle, ihsanda bulunarak tekrar ettirmişti. Mutenebbî bu durum karşısında suskun kalamayarak, bu adamın şiirinin ifadesinin Ebû Temmâm'a ait olduğunu söylemiş ve Ebû Temmâm'ın bu ifadeyi içeren beytini söylemiş olmakla, adını bile duymadığı şairi pek ala tanıdığı ortaya çıkmıştı²⁶.

Çağdaşlarından öncekilere saygı duymayan bu şair, methettiklerine karşı da aynı şekilde hareket ediyor ve hitaplarında sertlik ifadelerine başvuruyordu. İbn Dehhân'ın *el-Me'hazu'l-Kindiyye fi'l-Me'ânî't-Tâ'iyye* adlı ve Mutenebbî'nin Ebû Temmâm ve Buhturî'den almış olduğu mana ve ifadeleri gösteren kitabından naklen *es-Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî*'de (s. 27) görüldüğü üzere Ebû Firâs²⁷, her sene üç kasidesine karşılık, Mutenebbî'ye üç bin dinar verdiğinden dolayı Seyfuddevle'yi sorgulayarak bu miktar paranın, ondan daha güçlü yirmi şaire paylaştırılmasının mümkün olduğunu söylemiş ve bunu duyan Mutenebbî uzun bir kasideyle üzüntüsünü bildirmişti ki, bunun bir çok beyitleri *el-'Umde* sahibinin dediği gibi, "son derece cömert"²⁸ olmakla beraber, maksadı, kendisinin edebî gücüne bir noksanlık bulaştırmak isteyenlere bir cevap vermek olduğu hâlde, buradaki bütün sert ifadelerini Seyfuddevle'ye yöneltmiş ve hatta ifadeleri kınama sınırını da aşarak sövmeye kadar varmıştı²⁹.

Hamdânîlerin Antakya Valisi olan, methettiklerinden Ebu'l-'Aşâ'ir aracılığıyla ilk defa Seyfuddevle'ye takdim edildiğinde "yer öpmek ve kasidelerini ayakta değil, oturduğu yerde okumak" şartlarını ileri sürmüştü. İşte bu böbürlenmeden abartması, onun deliliğine verilmişti³⁰. Dili her ne kadar şair dili gibi görünüyorsa da, kalbi sultan kalbi³¹ gibi olan bu şair, padişahlar ve emirler söylediği kasidelerinde sürekli olarak kendisini bunlara denk tutardı³². Dünyada kendinden başka kimseye önem vermeyen Mutenebbî, nezaket kurallarına uymayı da düşünmezdi³³. Övdüğü kimselerden Ebû'l-Misk Kâfûr İhşîdî'ye yazmış olduğu ilk kasidesinde "مرمك" ifadesiyle İbn Şecerî'nin dediği gibi, bir siyâhî hakkında söylenmiş sözlerin en güzelini söylemiş olduğu hâlde, bunun ciddi methiyeleri arasında siyahlığımu lüzumlu lüzumsuz tekrar edip dururdu³⁴.

5. Mutenebbî cimri miydi?: Ömrünün saatlerini fakirlik korkusu içinde servet toplamaya harcayan kimsenin bu yaptığı iş fakirliğin ta kendisidir³⁵. Bu şair son derece cimri olduğundan Ebû Bekr el-Hârezmî'nin³⁶ dediği gibi başka bir şairin³⁷ "herkesten çok kınanmaya layık o şairdir ki, herkesi cimriliğinden dolayı kötülediği hâlde kendisi cimrilik yapar durur."³⁸ sözünün muhatabı olmuştur. Bu konuda kendisinden aktarılan bir hikâye varsa da³⁹ bununla mazur görülemeyeceği açıktır. Bir gün Buveyhoğullarının aşağıda biyografisi verilen baş veziri İbnu'l-'Amîd, kendisine gösterilen kılıçları incelerken Mutenebbî yanına girmiş ve bu baş vezir de olağanüstü

bir saygının göstergesi olarak kalkıp şairi kendi makamına oturtmuş ve şaire, incelemekte olduğu kılıçlardan birini seçmesini teklif etmiş; şair de bunların içinde en çok süslü olan bir kılıcı seçmişti. Vezir de şairin tersine sâde bir kılıç seçerek denemek için, şairin bir biri üzerine konduğu dinarları kesmeye karar verdiler. Önce şair oturduğu yerde kılıçla bu paralara vurup birkaç tanesini kesti. Kesilen parçalar etrafa dağıldı. Mutenebbî altın parçalarını yerde görünce her şeyi unutarak, vezirin kendisini oturtmuş olduğu vezirlik makamından kalktı ve vezirin, kendisine istirahat teklifi sözleri arasında altın parçalarını toplamaya başladı⁴⁰. Seyfuddevle'nin huzurunda ayakta kaside okumaya tenezzül etmeyecek kadar kibirli olan Mutenebbî'nin, cimrilik yüzünden böyle bazen bütün şerefini unuttuğu oluyordu. Seyfuddevle'nin sarayındaki şairlerden el-Bâbâğâ⁴¹, Mutenebbî'nin cimriliği hakkında şu hikâyeyi anlatmaktadır:

Bir gece Seyfuddevle kalemtraşla bir altın kesesini yarmış ve Ebû 'Abdillâh b. Hâleveyh⁴² omzundaki örtüsünü yayıp Seyfuddevle bunun içine çok sayıda altın koymuştu. Ben de eteğimi açtım, bana da bir avuç altın attı. Mutenebbî'den de böyle bir hareket bekliyordu. Mutenebbî kibir gösterince, Seyfuddevle kalan altınların hepsini yere saçtı. Ayakta duran köleler kapışmaya başlayıp, altınların bitmek üzere olduğunu gören Mutenebbî, kölelerin arasına girip, kalan son altınları kapmaya başladı ve hükümdarın işaretiyle köleler kendisini itince başındaki sarık dağıldı.

Ortaya gülünç bir manzara çıktı⁴³. Biyografisi verilen Ebû Bekr el-Hârezmî, Mutenebbî'nin cimriliği konusunda diyor ki:

Bir gün Halep'te Mutenebbî'nin evinde bulunduğum sırada kendisine Seyfuddevle tarafından gönderilen paralar geldi. Tartılmak için bir hasırın üzerine döküldü. Tartılıp keseye konduktan sonra, ufak bir altın parçasının, hasırın aralıklarına girmiş olduğunu gördü. Derhal yerinden kalkıp büyük bir itina ile bunu çıkarmaya uğraştı. Biraz meydana çıkınca, Kays b. el-Hatîm'in⁴⁴

تبت لنا كالشمس بين غمامة   بدا حاجب منها وصنت بحاجب

“Güneşin, bulut altından çıkan kaşığı gibi göründü.” beytini okudu. Sonunda çıkarmayı başardı ve keseye koydu⁴⁵.

6. Mutenebbî'nin Aile Sevgisi: Mutenebbî çöllerde başı boş dolaşırken, Kûfe'de bırakmış olduğu annesiyle büyük annesini hiç unutmuyordu (Babasını çok küçükken kaybetmişti). İhşîdilerin Humus Valisi Lu'lu' tarafından, peygamberlik iddia etmesinden dolayı hapse atıldığı zaman, henüz ergenlik çağına gelmemiş olan bu çocuk, annesinin⁴⁶ hasretiyle akan gözyaşlarını kalbinin kanıyla karıştırmakta olduğunu düşünüyor ve aynı zamanda kendi ruhunda annesine olan özlemine dile getiriyordu⁴⁷. 'Alî b. et-Tenûhî adlı biri hakkında, henüz çocukken söylediği bir kasidesinde Kûfe'yi, annesini ve bütün kıymetli hatıralarını dile getiriyordu⁴⁸. Hapisten

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

kurtulduktan sonra, büyük annesinden almış olduğu, özlemine dile getiren bir mektup üzerine Irak'a doğru yola çıkmış ise de, Kûfe'ye giremediğinden, bir mektup ile büyük annesini Bağdat'a davet etmiş ve oğlunun hayatından artık ümit kesmiş olan bu büyükanne, mektubu alınca sevincinden ateşler içinde kalarak hastalanmış ve o gün vefat etmiştir. Haberi alan Mutenebbî, kendisi hayattayken öleceği korkusuyla çok defalar ağlamış olduğu bu kadın için, ölümünden sonra da çok ağlamış ve kalbine mutluluğu haram etmişti⁴⁹.

Çocukluğunda annesiyle büyük annesine bağlı olan Mutenebbî, daha sonra bu bağlılığını kendi ailesine vermişti. Buveyhoğullarından Mu'îzuddevle, Seyfuddevle'nin kardeşi Musul hükümdarı Nâsiruddevle üzerine yöneldiğinde, Seyfuddevle de kardeşine yardım etmek için harekete geçmişti. Savaşlarda bulunmaktan korkmayan ve çekinmeyen Mutenebbî'yi, bu savaşta Seyfuddevle'ye eşlik etmekten alıkoyan şey, ailesine ve çocuklarına duyduğu aşırı özlem⁵⁰.

Şîrâz'da 'Adududdevle ile ilk karşılaşmasında söylediği kasidesinde "*Humus'u Hanâsira'ya*⁵¹ *kadar severim. Bu da son derece normaldir. Çünkü herkes yaşamış olduğu yerleri sever.*" şeklindeki sözlerinden onun vatanına duyduğu sevgiyi anlayabiliriz.

7. Mutenebbî Cesur muydu?: Okula ilk başladığı sıralarda, gür ve güzel saçlarını beğenen arkadaşlarına hitaben: "*Saç, savaş gününde, pala bıyıklı kahramanların kanlarıyla kısa kargısını defalarca kandırmış olan gencin başında örgüleri çözülmüş olmadıkça güzel sayılmaz.*"⁵² (Düşman karşısında saçların örgülerini çözüp dağıtmak, Arapların bir adeti idi.) diyerek, ruhunun derinliklerindeki kahramanlık meylini gösteren Mutenebbî, çağının, kahramanlıklarıyla tanınan şahsiyetlerinden hiç de aşağı değildi.

Bununla beraber Mutenebbî'nin o vakitler önemli hobilerden olan köpek ve doğanlarla avlanmaya merakı yoktu⁵³. Seyfuddevle'ye intisabına, yani otuz dört yaşına kadar da kurallarına göre ata binmeyi bilmiyordu. Seyfuddevle kendisini çok sevdiği için, o zamanın silahlarını kullanmayı ve savaş usullerini Mutenebbî'ye öğretmişti⁵⁴. Bu padişahın Rumlarla yaptığı kırk kadar çarpışmanın bazılarında kendisiyle beraber bulunan Mutenebbî, Ğazvetü'l-Fetâ (Yiğitler Savaşı) adı verilen çarpışmada da beraber olmuştu⁵⁵ ki, başlangıçta Rumların elindeki bir çok yerleri alıp ilerlemiş olan bu hükümdar, geri çekilme noktasına kadar gelmişken düşman saflarını yararak savunma çizgisinin dışına çıkmıştır. Kendisiyle beraber bu kahramanlığı gösterenlerden birisi de Mutenebbî olmuştu⁵⁶.

Bu savaşta Seyfuddevle, Mutenebbî'nin sarığı Ummu Ğaylân denilen dikenli bir ağaca dolanıp, hayvanı koştukça çözüldüğünden, ucu bir düşman askerinin eline geçmiş zannederek "Aman!.. Aman!.." diye feryat etmesi üzerine, kendisine durumu açıklayıp, korkusunun gereksiz olduğu bildirince, yerin dibine geçecek kadar mahcup olduğu anlatılırsa da, İbn Hâleveyh'in bu hükümdara dediği gibi, düşman saflarını yaran altı kişiden biri kendisi olması, onun cesur ve kahraman olduğunu göstermeye yeterlidir⁵⁷. Dîvânını

şerh edenlerden İbn Fûrece de Mutenebbî'nin cesur olduğunu özellikle kaydetmektedir.

8. Mutenebbî ve Dinî Görevler: Ahlâkî yönden çok temiz olmasına rağmen, hayatı boyunca namaz ve oruç gibi dinî görevleri yerine getirmediği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'i okuduğu da asla görülmemiştir⁵⁸. Bu hâl onun peygamberlik iddiasında samimî olmadığını çok güzel göstermektedir.

9. Mutenebbî'nin Bir Misafiri: İbn Fûrece'nin *Kitâbu't-Tecennî 'an İbn Cinnî* adlı kitabından naklen (*es-Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî*, s. 32)'de gördüğümüz bir hikâye, Mutenebbî'nin temiz ahlâkıyla ilgili olduğundan onu buraya alıyoruz:

Mutenebbî'nin işlerini çekip çeviren, Şâh ailesinden Ebû Sa'îd diyor ki: Halep'te bulunduğumuz sırada bir gün Mutenebbî beni çağırıp, "Fîlân dükkanda oturan uzun saçlı, yakışıklı çocuğu tanıyor musun? Güzel yemekler hazırla... Onu bu akşam buraya davet et..." diye bir emir vererek alışkanlıklarının dışında para sarf etmem için bana izin verdi.

Ben de emrine uyararak gerekli alışverişten sonra, adı geçen çocuğu evimize davet ettim.

Seyfuddevle'nin sarayından geç bir vakit döndüğünde yemek sofrasını hazırlamıştım. Sofraya üçümüz oturduk, yemek yedik. Yemekten kalktığımızda her geceki gibi önüne defterlerini ve mumunu koydum, çalışmaya başladı. Bir aralık "Misafire şarap hazırla ve beraber içiniz..." dedi. Bu emrini de yerine getirdim. Kendisi, bize bizzat iştirak etmediği gibi, ruhen de katılmıyor, çalışmasıyla meşgul oluyordu. Yalnız ara sıra bize bakıp tekrar çalışmasına dönüyordu. Gece yarısına yakındı ki, misafire yatak yapmamı ve daha önce hiç olmadığı bir şekilde benim de kendileriyle beraber aynı odada yatmamı emretti. Misafir çocukla ben yatmıştık. Kendisi, gece yarısından çok sonralara kadar çalışmalarına devam etmişti. Sabahleyin kalktığımızda çocuğun gönlünü hoş ederek göndermemi söyledi. Ne kadar para vermem gerektiğini sorunca, biraz düşündükten sonra "Üç yüz dirhem..." deyince, ben hayret ve şaşkınlığımı gizleyemedim. Bunun üzerine "Sen beni o adı fâsiklarla mı karıştırıyorsun?!. Üç yüz dirhem ver!.. Güle güle gitsin!.." dedi.

10. Mutenebbî'nin Peygamberliği: Acem kanı taşıyan Araplar, Abbâsî Devletini oluşturup; ancak emellerine kavuşamayınca, Afrika taraflarında, kendi inançlarına uygun bir devlet kurmaya kalkıştıkları bilinmektedir.

Afrika'da kurularak, daha sonra Mısır'a girip burada Hâkim Biemrillâh'ın Allahlık iddiasıyla yüzlerindeki perde kalkan bu Devletin Fâtimîler kaynağı Humus civarındaki Selmiyye idi⁵⁹.

Kahire'yi kurarak, batıdaki başkentleri olan Mehdiyye'yi bırakan Fâtimîler, bu ana merkezleri olan Selmiyye'yi bırakmıyorlar ve bu yurtlarında ailelerinden bir kısmı sürekli bulunuyordu.

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

Mutenebbî çocukluğundaki çöl gezileri esnasında bunların eline düşmüş ve inancı işte burada zehirlenmişti⁶⁰.

İnsanlara Allahlığın geleceğini, bir insanın tanrı olabileceğini burada öğrenmiş olan Mutenebbî, bunu açıkça söylemiş ve bu inancı taşıdığını çekinmeden ilân etmiştir. Dîvânını toplayıp şerh eden gayretkeşlerin bunu nasıl kayıt ve ispat etmiş olduklarına hayret edilir. Şerh edenlerin hepsi, özellikle en güçlüleri olan “Vâhidî”, peygamberlik iddia edip, çok büyük bir olay ortaya koymuş ve bu suçundan dolayı hapslere girmiş olan Mutenebbî'nin peygamberlik iddia etmesine bile göz yummak istediği hâlde, açıktan açığa, kendisine ilâhlık geldiğini ilân ettiği beyitlerini güzelce şerh etmiştir. Yalnız bazı şerh edenler bu beyitleri, Mutenebbî'nin methettiği Ebû'l-Fazl adlı birine, daha doğrusu Tanrısı hakkında adı geçenin itikadî mezhebini öğrenmek amacıyla söylemiş olduğunu ileri sürüyorlarsa da, bununla hem Mutenebbî'yi tanımadıklarını, hem de bir insanın başka birini anlamak için küfür yolunu seçemeyeceğini düşünemediklerini itiraf ediyorlar, demektir.

O beyitler şunlardır: *Ey Melekût âleminde süzülerek gelmiş olan cevher! Ey Melik! Ey yüceler yücesi! Sende ilâhî bir nur ortaya çıktı ki, sonsuza kadar bilinmemeye mahkum olan gayba dair bilgileri, onunla bilmek aşamasına geldik. Ben seni uyku ile uyanıklık arasında görüyorum. Fakat bu hâlde gördüğüme de şaşırdığımdan dolayı, kendimi uykuda ve seni de uyku âleminde görüyor, öyle zannediyor ve kıyas ediyorum.*

Fakat, yok, yok! Allah'ı kim rüyada görebilir ki ben de seni rüyada göreyim?!”⁶¹ Bir çok tarihî örneklerle kesinleşmiştir ki, Allahlık iddia edecek kimseler, önce Mehdîlik veya peygamberlik kapılarından birinden girip, halkı kendilerinin kutsallıklarına inandırdıktan sonra, Allahlık iddia etmeye kalkarlar ki, hepsinin de maksadı dünya saltanatıdır. Mutenebbî'nin de dilindeki gücüne dayanarak bu kapılardan peygamberlik kapısını tercih etmesi gerekiyordu.

Henüz çocukken bu işe başlayıp Kûfe ile Şam arasındaki Semâve çöllerinde Benî Kelb kabilesi içinde peygamberlik iddiasında bulundu. Bu kabile ve diğer kabilelerden bir çok kimseler kendisine tabi oldular. Cemaati günden güne artıyordu. İhşîdîlerin Humus valisi Lu'lu' bu problemi ortadan kaldırmak için Mutenebbî'yi hapse attı. Mutenebbî hapisteyken yine dilinin gücüne başvurarak bu vali hakkında, güzel bir kaside yazdı. Bu kasidenin bir çok beyitlerini de kendini savunmaya ayırdı⁶². Bunun üzerine Vali de onu tahliye ettirdi.

Lazkiyeli Ebû ‘Abdillâh Mu‘âz b. İsmâ‘îl adlı biri diyor ki: Peygamberlik iddiasında bulunduğu sırada Mutenebbî Lazkiye'ye gelmişti. Başındaki saçlarını, kulaklarını örtecek kadar uzatmış olan bu genç, tam fasîh dili ve görünüşündeki güzellekle herkesi kendine saygı duymak zorunda bırakıyordu. Ben de kendisini saygı ve ikramla karşıladım. Aramızda biraz dostluk oluştuktan sonra evime götürdüm. Dilinin fesahatine ve kendisinin çekiciliğine hayran olduğumdan “Sen, büyük bir padişahın nedîmi olmaya

lâyık bir gençsin...” dedim. Bu sözümü ağızımdan alıp “Ne dediğini biliyor musun?!. Ben gönderilmiş bir peygamberim!..” dedi⁶³. Önce bu sözünü ciddiye almayacaktım; ama hâl ve davranışları bu sözün ciddî söylenmiş olduğunu gösteriyordu.

-Kimlere, nereye gönderildin? dedim.

-Bu, tamamen yoldan çıkmış millete...

cevabını verdi ve aramızda şu konuşma geçti:

-Ne gibi icraatta bulunacaksın?

-Haksızlıklarla dolu bu dünyayı adalet ile dolduracağım.

-Bu icraata nasıl güç yetireceksin?

-İtaat edenlerin rızıklarını çoğaltıp, karşılıklarını hemen burada vererek, itaat etmeyenlerin ise boyunlarını vurarak...

Ben burada diyalogu kesip, ciddî şekilde aklına koymuş olduğu bu şey konusunda kendisini uyarmam üzerine, irticalî olarak bana:

*“Ey Ebû Abdullah! Sen benim savaş meydanlarındaki kahramanlıklarımı bilmiyor musun? Başarmak istediğim önemli işin ulaşılması zor bir iş olduğunu söylüyorsun. Benim bunu hesaba katmadığımı zannetme! Fakat buna rağmen hayatımı tehlikeye atmaya her zaman hazırım. Eğer zaman benim karşıma insan şeklinde çıksa, kılıcım onun saçlarını kana bular.”*⁶⁴

şiiirini okudu. Kafasına koyduğundan geri dönmesinin imkansız olduğunu gördüğüm için yine kısa bir diyalog geçti aramızda:

-Sana da vahiy geliyor mu? dedim.

-Elbette.

-Biraz okur musun? dedim.

Son derece güzel bir parça okudu ve **İbret** adını verdiği bu parçaların yüz on dört adet olduğunu, bu konudaki soruma cevap olarak verdi. Ayrıca bunların her biri de Kur’ân-ı Kerîm’deki âyetlerin uzunluğuna kadarmış. Bir de bunların, kendisine, parça parça gelmeyip, bir defa da vahyedildiğini öğrendim.

Bana okumuş olduğu **İbret**’inde kendisine, **semâvât âlemi** tarafından itaat edildiği de geçiyordu. Nasıl olup da semâvât ehline kendisine itaat edilmekte olduğunu sordum. “*Günahkârlarla âsileri yola getirmek için, bunlara yağmur yağdırmayıp, yağmurlarını kesmek; itaat edenlere ise bol bol yağmur vererek onlara nimet ve bereket vererek.*” dedi.

Kendisinin istediği yere yağmur gönderip, istemediği yere yağmur yağdırmama gücüne sahip olduğundan şüphe ettiğimi görünce: “Nasıl? Bu mucizemi göreceksin olursan bana iman eder misin?” dedi. Ben de böyle bir mucizeyi görünce kendisine inanacağımı söylemem üzerine, “mucize

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

gösterme zamanını belirlemenin kendisine ait olduğunu” belirterek evimden ayrıldı.

Mevsim kıştı. Gökyüzünü kaplayan bulutlardan yağmur yağıyordu ve günler hep böyle geçiyordu. Yine böyle yağmurlu bir günde Mutenebbî'nin kölesi gelip, efendisinin vaat ettiği mucizeyi göstermek üzere, şehir dışında beni beklediğini söyledi.

Yola çıktığımızda yağmur daha da artmıştı. Köle bana, bu şiddetli yağmurdan bir an evvel kurtulmak için hayvanlarımızı hızlı sürerek efendisinin yanına ulaşmamızı; çünkü orada yağmurdan hiç eser olmadığını söyledi.

Ben de bilgi almak için köleden, efendisinin neler yapmış olduğunu açıklamasını istedim. Köle: “Yağmur başlamadan önce anlamadığım bir şeyler okudu ve elindeki kırbaçla şimdi göreceğin daireyi havada çizdi. Yağmur yağmaya başladığında bu dairenin dışına şiddetli bir yağmur yağdığı hâlde, çizdiği daireye bir damlası bile düşmüyordu.” diye açıkladı.

Mutenebbî'nin bulunduğu yere ulaşmıştık. Şehirden yarım fersah uzaklıktaki bulunduğu tepe, son derece güneşliydi ve etrafa yağın yağmurdan olduğu gibi korunuyordu.

Bu açık mucizesini gördüğüm Mutenebbî'nin elini tutup, kendisine iman için biat ettim. Beni bu mucizesiyle kendisine iman ettirdiğinden dolayı, kibir ve gururu harekete geçip “*Bu yüce makamdan daha yüce bir makam var mı ki yüceleyim; ve benden daha büyük biri var mı ki ona uyayım. Allah'ın yaratıp yaratmadığı her şey benim nazarımda aşağılıktır.*”⁶⁵ demeye başladı.

Hatta kendisinin peygamber olarak haşr edileceği Resulullah Efendimiz (S.A.V.) tarafından da bildirilmişti. Mutenebbî bunun için tamamen bu duruma aykırı olan bir hadisi uydurarak, amacı konusunda onu kullanmak istemiştir. “*Benden sonra peygamber yoktur.*” demek olan “لا نبيَّ بعدى” hadîsi-i şerifindeki lâ'nın yerini değiştirmiş ve nebiyyun kelimesini sonunu ötreli okumuştur. Böylece hadisi bozarak “*Lâ benden sonra peygamberdir.*” hâline sokmak istemiştir. Yalnız kendi ismi Lâ olmadığından bunu da te'vîl için bu ismin, kendisinin semâvî ismi olduğunu söylemiştir.

Hayatı boyunca dinî görevlerini yerine getirmemiş ve ağzından, dinî duygulara dair hiçbir mısra çıkmamış olduğuna bakılırsa Mutenebbî, Lu'lu'un hapsinden kurtulmak için tevbe etmiş olduğu gibi, yukarıda söylendiği şekilde ömrünün sonuna kadar da itikadını düzeltmeye yaklaşmamış ve peygamberlik hevesinden ve saltanat iddiasından vazgeçmemiştir.

Seyfuddevle'ye intisabından sonra onun, edebiyatçı ve şairlerin ileri gelenleriyle dolu meclislerinde Ben “Ahmedun'n-Nebî”, “Peygamber Ahmed'im” demedim; “Emdahu'n-Nebî”, “Peygamberi methediyorum!” dedim, diye sıkıştığı zaman kelime oyunları ile seviyesiz cevaplar vererek insanları başından savmak isterdi. Bazen de bir çok şairin şiirlerindeki bir

kelime ya da ifade münasebetiyle kendilerine lâkap takılmış olduğu gibi Mutenebbî de “Ben bu ümmetin içinde, Semûd kavmi içindeki Sâlih (A.S.) gibi garibim. Benim Hanle’de oturuşum, İsa’nın Yahûdîlerin arasında oturuşu gibidir...”⁶⁶ meâlindeki beyitleri dolayısıyla Mutenebbî diye lâkaplandırılmış olduğunu söyledi.

Mutenebbî’nin tamamen gerçeğe aykırı yapmacık bu sözünü Vâhidî gerçek kabul edip “mâ makâmî” diye başlayan beytin şerhinde "وبهذا البيت لقب بالمثنوي يشبه نفسه بعيسى في هذا" *Bunda, kendisini Hz. İsa (A.S.)’a benzettiği için Mutenebbî diye lâkaplandırılmıştır.*” demesi çok hayret vericidir.

Burada şunu zikretmeliyiz ki: Şiirlerini şerh edenlerden bazıları Mutenebbî’nin dört günlük mesafeyi bir günde yürüyecek kadar hızlı yürümesiyle, bir gün önce çıktığı bir yerle ilgili olarak bir gün sonra ulaştığı yerin halkına verdiği bilgiler doğru çıkınca halk kendisinde kutsal bir güç olduğuna inanmış ve bunu mucize gibi algılamıştı. Dolayısıyla Mutenebbî, hızlı yürümek konusundaki olağanüstü gücüyle peygamberlik iddia etmeye kalkmıştır, diyorlarsa da bu gerçeğe uygun değildir.

Bilinmektedir ki Arap şairleri, biricik ulaşım vasıtaları olan develeri üzerinde günlerce giderek, methettikleri kimseye ulaşırlar ve kasidelerinin başında yolculuk boyunca çektikleri eziyet ve sıkıntıları dile getirirlerdi. Bunlarda bazıları daha ileri giderek ya gerçekten ya da methe başka bir renk vermek için çölleri, yaya olarak aştıklarını söylerlerdi.

Mutenebbî de bu usule uyarak “*Güçlü develerin geçmekten aciz oldukları nice büyük çölleri yürüyerek aştım. Çöl yolları hakkındaki bilgim ve kılıcım bana yeter. Rehber’e ihtiyacım yoktur, elbisem de karanlık elbisesidir*⁶⁷. *Bindiğim devem –ayakkabı- terkisine kimseyi kabul etmez. Yarış gününde onu kurbaçla hızlandırmaya gerek duymam. Altımda yavaş yavaş yürümesiyle, rüzgarların en şiddetlisinin önüne geçer.*”⁶⁸ gibi sözler söylemiş ve bu şövalye tarzı şiirleri ne yazık ki gerçek olarak algılanmıştır.

11. İbret’lerinden Bir Örnek:

"والنجم السيار، والفلك الدوار والليل والنهار، إن الكافر لفي الأخطار امض على سننك واقف اثر من كان قبلك من المرسلين، فإن الله قانع بك زيغ من الحد في الدين وضل عن السبيل."

*“Yıldız gider, felek döner. Gece ve gündüze yemin olsun ki, kâfir daima tehlikededir. Sen yolunda devam et ve senden önce gelip geçmiş olan peygamberlerin bıraktıklarıyla yetin. Cenab-ı Hak şüphesiz seninle yoldan çıkmışların ve sapkınların kökünü kazıyacaktır.”*⁶⁹

12. **Mutenebbî ne istiyordu?:** Hayalindeki amacı olan şeref ve yüceliği (mecd ve ‘ulâ) bulmak istiyordu. Fakat bunu hangi vasıtayla ve ne tarzda bulacağını belirleyememişti. Seyfuddevle’ye intisabına kadar süren serserilikleri bundan kaynaklanıyordu. Bu müddet zarfındaki peygamberlik iddiaları da bu ezeli gayesine ermeye vasıtaydı. Okulda okumaya başladığı

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

ilk günlerde harp ve darp nağmelerini terennüm ettiğini gördüğümüz bu çocuk, övdüklerinden Muğis b. 'Alî b. Beşîr el-'Uclî adındaki Benî 'Ucl emiri için söylediği çok güzel bir kasidesinde “*Eğer yaşayacak olursam harbi annem, sırt mızraklarını kardeş ve kılıcı babam olarak kabul edeceğim. Aşağılık bir şekilde öleceğime yücelik uğrunda hayatımı terk edecek olursam mazur sayılmaz mıyım?!. el-Hukmu li-men ğalebe.*” kuralı geçerlidir. Başarılı olursam olurum, olmazsam da üzülmem. Fakat yüceliği istemekten geri durmam”⁷⁰ diyor. Takip ettiği bu şeref ve yüceliğe (mecd ve 'ulâ) kavuşmanın zor olduğunu da biliyordu.

Antakyalı 'Alî b. Ahmed b. 'Âmir'e yazdığı methiyede “*Mecd ve şerefi şarap tulumu ve şarkıcı kadın zannetme! Mecd, kılıç ve düşmana karşı görülmemiş bir şekilde saldırmaktır...*”⁷¹ anlamında bir beyti vardır. Muhammed b. Seyyâr b. Mukrim et-Temîmî için söylediği methyesinin başında da, “*Düşman karşısında ağır, kendilerinden yardım istendiğinde hafif, saldırı ve cesaret göstermeye gelince kalabalık, sayıldıklarında az olan ve hiç harp ve darptan geri kalmamalarıyla daima yüzleri peçeli kaldığından (Araplar harp zamanında sarıklarını, yüzlerine koydukları peçelere sararlardı) henüz sakalı çıkmamış genç zannedilen yaşlılarımla ve kargularımın yakında hakkımı almak için ayaklanacağım.*”⁷² dediği gibi, bir kasidesinde de “*Artık sabrım tükendi; muradıma kavuşmak için kendimi tehlikelere atacağım. Çetin mücadelelerle atların yüzünü tozlar içinde bırakacağım.*”⁷³ demektedir.

Takip edeceğini söylediği bu hakkın ne olduğunu belirlemek zordur. *Yetîmetu 'd-Dehr* sahibi kendisindeki bu hakkın başkanlık ve kendi saltanatını kurma sevdası olduğunu çok iyi bir şekilde belirlemiştir⁷⁴.

“*Kararlılık ve vakarda hiçbir gücün yerinden oynatamayacağı bir dağ gibi iken haksızlığa maruz kalınca ruhunda depremeler meydana gelen...*”⁷⁵ sözleri onun başkaldırısına bir renk verebilirse de, hayatında böyle bir olay meydana gelmediği için, bu sözleri incelenecek mahiyette olmayıp, sadece şairane bir tepkiden ibarettir. Bu gibi kendini methetmelerin bir kısmı, övdüğü bazı kimseler için söylediği kasidelerin başlangıcında yer aldığından, bunları methiyeye bir girizgâh olarak söylemiş olduğu kabul edilebilirse de bazıları bilhassa şunu bunu methetmekten farklı bir şey olarak bir isyanını haykırmaktadır. İşte “*لقد تصيرت*” diye başlayan şiiri yalnız bir başkaldırı ve isyanını haykıran şiirlerindendir...

Mutenebbî'nin yüce ruhu üzerinde, fakirlik ve ihtiyaç içinde olmak, dayanılamayacak bir etki yaratıyordu. Çıplaklığından dolayı kendisini “*İhramlı hâldeki hacılara...*” benzeten Mutenebbî, ne zamana kadar bu hâlde, böylesine sefalet içinde kalacağını kendi kendine soruyor. Ve saygın bir şekilde kılıçlarla ölmeyecek olursa hayattan alçakça ayrılacağını ve Cenab-ı Hakk'a dayanarak savaş meydanında ölümü bal gibi tatlı gören şeref sahiplerinin sıçraması gibi sıçrayarak ortaya atlaması gerektiğini tekrar eder ki, üç beyitten ibaret olan bu şiiri bile sadece bir başkaldırı ve isyan fikrine tercüman olan parçalarıdır. “*Akılsız koyunlara benzettiği halk arasında*”

kinaye olarak⁷⁶ “rikkat-i hâl” adını verdiği kendisinin fakirlik ve muhtaçlığı gururlu ruhunu kavuruyor ve bir müddet sonra Arap ve Acem sultanlarının kendisine boyun eğeceklerini tam bir güvence vererek söylüyorlardı⁷⁷.

Bu isteğine ulaşamayan şairimizin Kâfûr-u İhşîdî’den, Saydâ veya Mısır beldelerinden birinin valiliğini istemesi, onun isteğinin en küçüğüne tenezzül etmesi demektir.

Elinde hiçbir güç olmayıp, fakirlik ve ihtiyaç içinde koşar iken, Hazret-i Peygamberin hukukuna tecavüz edenler cesaret budalası şairin eline valilik gibi bir yetki ve güç geçtiği takdirde Kâfûr, kendisine isyan etmekte ve başkaldırmakta hiç tereddüt etmeyeceğini, gayet güzel keşfetmiş olduğundan şairimiz buna da ulaşamamıştır.

13. Mutenebbî’nin Dilinin Gücü: Mutenebbî dile son derece hakimdi. Sadece dille uğraşan bilginler onun bu konudaki gücünü takdir etmektedirler. Kelimeleri, amacına uygun şekle getirerek kullanmakla beraber edebî eserlerin ve dil kitaplarının en gizli yerlerindeki kelimeleri bulup çıkardığı görülmektedir.

İsmi yukarıda geçen büyük dilci Ebû ‘Alî el-Fârisî diyor ki: Fu’lâ vezninde çoğullardan ne kadar kelime bulabilirsin, dedim. Hemen huclâ, keklik anlamındaki hicl kelimesinin çoğuludur; zurbâ, -kedi büyüklüğündeki bir hayvanın ismi olan zarbâ’nın çoğuludur- kelimelerini söyledi.

Bu iki kelimeye bir kelime eklemek için üç gece çalıştığım hâlde bu vezinde başka bir çoğul bulamadım.

Seyfuddevle’nin edebî toplantılarını süsleyen şahsiyetlerden dil ve Arap bilimlerinin ileri geleni İbn Hâleveyh ve Ebu’t-Tayyib el-Luğavî⁷⁸ bir gün dille ilgili bir konuyu tartışmaktayken mecliste bulunan Mutenebbî de susmayı seçmişti.

Seyfuddevle Mutenebbî’ye konuşmaya katılmasını teklif etmiş; İbn Hâleveyh elinde tuttuğu anahtar ile bu güçlü rakibinden intikam almak zaafını göstermişti. Bunun üzerine Mutenebbî hiddetlenerek “*Sus!... Senin gibi Arap olmayan bir Hûzistânlinun Arapça ile ne alakası vardır?*” demesi, bu anahtarla Mutenebbî’nin yüzü yaralanıp elbisesinin kanla lekelenmesine sebep olmuştu. Hükümdarı, kendisinin sebebiyet verdiği bu olay karşısında ne yazık ki sessiz kalmıştı⁷⁹.

Dil konusundaki alimlerin önde gelenlerine karşı gösterdiği bu zafer ve galibiyetlerin yanı sıra⁸⁰ mağlup olduğu zamanlar da vardır.

Seyfuddevle’ye rakip olan Buveyhoğulları da Mu’izzuddevle’nin yaptığı gibi Bağdat’a muzaffer bir sultan gibi büyük bir gövde gösterisiyle gelmişti. Şairler de kendisine şiirlerini göstermek için yarışa girmişti. Havanın sıcak olmasına rağmen üzerine rengârenk bir elbise giymiş olduğunu söyleyen Ebû ‘Alî el-Hâtimî⁸¹, Mutenebbî’yi burada fena hâlde sıkıştırmış ve mağlup etmişti.

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

Birçok şiirlerini eleştirip sonunda da kudâs, kuddâs ve kâdis kelimeleri arasındaki farkı sorunca, Mutenebbî bunu çok basit bulup bunların, temizlik anlamına gelen “kadesse” kökünden türemiş olduklarını söylemesi üzerine, Ebû ‘Alî bunlardan birincisinin, “gümüştan yapılan boncuk”, ikincisinin “kuyunun içindeki suyu anlamak için atılan taş” ve üçüncüsünün de “gemi” demek olduğunu şahitleriyle beraber göstermiş ve Mutenebbî’ye dil kitaplarını iyi incelemesini tavsiye etmişti.

14. Mutenebbî’nin Şair Kimliği: Eser (iz), müessiri (iz bırakanı) gösterir, kuralınca, bu şairin de ahlakî kişiliği şiirlerinde ortaya çıkmaktadır. Ahlakî özelliklerini belirtirken anlattığımız üzere, methettiklerine karşı saygı kurallarına uymayan Mutenebbî; adil bir hakim gibi uzun uzadıya düşündükten sonra kelime ile onun anlamının tam anlamını veren veya dindar bir fıkıhçı gibi kelimeleri ince ince gözden geçiren Ebû Temmâm’ın yanında onu, sonunu düşünmeden her tarafa saldıran cesur ve atılgan bir savaşçıya veya etrafındakileri zorla gasp eden zorba bir krala benzer⁸². Ebû Nuvâs Hamriyyâtta, Ebû Temmâm sanat göstermede, Buhturî hayali tesvir etmede, İbn Mu‘tezz teşbihlerde ve Dîku’l-Cinn (161-236) mersiye söylemede önder oldukları gibi, Mutenebbî de ata sözü ve deyimler söyleme ile zamanı ve döneminin insanlarını kötülemede tam bir beceriye sahiptir⁸³.

Arap ediplerinin tahallus, tavassul ya da hurûc gibi değişik adlar verdikleri girizgâhı, bütün şiirlerinde kullanarak bunu hiç kaçırmak istemeyen şair sadece odur⁸⁴. Bunda bazen seviyesinin çok düştüğü de olur⁸⁵. Yine de kendisi bu konuda ilk sırada yer alır.

Bu tahallus ile birlikte aynı zamanda husn-u ibtidâ ve husn-u intihâda gösterdiği beceriklilik bütün şairlerin üzerindedir. Sadece ve sadece şairlik gücüne dayanarak, başlangıçlarında bazen anlaşılmayacak şekilde yazdığı da olmuştur⁸⁶.

Terdîdi⁸⁷ kullanmakta da aşırıya gitmiştir⁸⁸. Aksine tekâbul-i tezâdı da en az kullanan şair kendisidir⁸⁹.

Mu‘âzala (معاظلة) denen, kelime ile anlamın şiirde iç içe girmesi durumu da şiirlerinde çoktur⁹⁰. Dili ne kadar bildiğini göstermek için bazen garîb kelimeleri kullandığı da olmuştur⁹¹. Bazen irtikâb-ı taassuf ettiği de olurdu⁹².

Bununla beraber nerede olursa olsun yeni yeni anlamlar ortaya koyabilirdi. Anlamı söze tercih ettiğinden, anlamın doğruluğunu sağlayacak olan kelimelerin çirkinliğine ve kabalığına bakmazdı⁹³.

Mübâlağaya çok düşkün bir Arap şairi olup bazen bu etkiyle anlamı bozduğu bile olurdu⁹⁴. Bununla beraber bazı mübâlağaları da çok güzeldi⁹⁵.

Bu, o ve o ki gibi kullanım hatası kabul edilebilecek işaret isimleriyle zamirleri sık kullanırdı. Hatta bazen bunların yaygın olmayan şekillerini bile kullanırdı⁹⁶.

İbn Esîr diyor ki: Mutenebbî, Ebû Temmâm'ın gittiği yoldan gitmek istediyse de adımları kısa geldi. Fakat bilgece ve veciz söz söylemede öne çıktı. Savaş tasvirinde en güzel şeyleri söylemek ona mahsustu. Hiç tereddüt etmeden diyebilirim ki: Savaş tasvirine başlayınca dili kargılardan daha keskindir; sözleri savaştaki olayları tam yansıttığından iki ordu karşı karşıya gelmiş de silahlar bir birine girmiş zannedilir. Çünkü kendisi Seyfuddevle ile beraber savaşlarda bulunduğundan dili, hayalin dışı olmayıp gören gözlerin konuşmasıydı⁹⁷.

eş-Şerîf er-Radî de Mutenebbî'yi askerlerin komutanı diye nitelendirmiştir⁹⁸. *Yetîmetu'd-Dehr* sahibi Ebû Mansûr 'Abdumelik es-Se'âlibî (öl. 427) bu eserinin Mutenebbî'ye ayırmış olduğu kısmında, bu konuda edebî bir değerlendirmede bulunmakta ve şiiirlerinde tenasüp bulunmadığını özellikle belirtmektedir⁹⁹. Ebû Nuvâs ve Ebu'l-'Atâhiyye gibi bu şair de irticalen şiiir söyleyebilmekteyse de bu hususta bu iki usta şairden geri olduğu gibi, tabii ki en kötü şiiirleri de bunlardır.

Şunu da belirtmek gerekir ki, "Doğru bir tasvir ancak doğru bir bakışla mümkündür."¹⁰⁰ diyen bu şair, gördüklerini tasvirde son derece güçlüdür.

15. Mutenebbî'nin En İyi Şiiirleri: Dîvânındaki üç yüze yakın kasidesi arasında en güzel şiiirleri Lâm ve Mîm harfleriyle biten kasideleridir. Se, Hı, Sad, Tı, Zı ve 'Ayn kafiyelerinde şiiiri yoktur. Diğer harflerden de en çok sayıda olanı Lâm (48 kaside) ve Mîm (42 kaside) harfleridir. Bu kafiyelerdeki şiiirleri çok olmakla beraber bunlardan meselâ Lâm kafiyeli şiiirlerinin yarısına yakın kısmı Seyfuddevle ve ailesi hakkında olduğundan, şair olan övdüğü edebiyatçılardan birinin özellikle de amca oğlu, daha önce de adı geçen Ebû Firâs Hamdânî gibi asîl ve yüksek bir şairin kendisini eleştirmesinden hep çekiniyordu. Bunlardan başka bu hükümdarın sarayında *Yetîmetu'd-Dehr* sahibinin dediği gibi, daha önce de adı geçen 'Abdullâh b. Hâleveyh, Ebu'l-Hasen eş-Şimşâtî¹⁰¹ ve diğerleri gibi nice "zamanın yıldızları" vardı ki halifelerden başka hiçbir padişahın yanında bu kadar bilgin ve edebiyatçı bir araya gelmemişti. İşte bu sebeple Mutenebbî'nin buradayken yazdığı bütün şiiirlerinin üçte birine denk miktardaki kısmı, şiiirlerinin de en güzellerini oluşturmaktadır.

Seyfuddevle'den ayrıldıktan sonra büyük bir mecburiyet olmadığı için şiiirlerinin seviyesi bazen düşüyordu. Ve o, bu düşüşü, zamanında hissedip sebebini soranlara, kendini yorma lüzumunu hissetmeden rahatlıkla cevaplar vermişti¹⁰².

İbnu'l-Esîr der ki: Ben Mutenebbî'nin şiiirlerini büyük bir dikkatle gözden geçirip tamamını beş kısma ayırdım:

Birinci kısım, en güzel şiiirleri (ibdâ'ıyyâtı)dir ki, diğer şairler bunlara yetişememiştir.

İkinci kısım, diğer şairlerin söyleyebilecekleri ve söyledikleri derecedeki güzel şiiirleridir.

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

Üçüncü kısım, orta derecedeki şairleridir.

Dördüncü kısım, ortanın altındakiler ve beşinci kısım ise, olmasaydı daha iyi olurdu, diyebileceğimiz aşağılık sözleridir¹⁰³.

Burada şunu da belirtmemiz de uygun olur: İbnu'l-Esîr, tasvire düşkünlükte yeni anlamlar ortaya koyma meziyetini, sadece Mutenebbî'ye vermektedir. Yeni ve eski diğer bütün şairlerin tamamının, bu konuda Mutenebbî gibi yepyeni bir anlam değil, kabul edilebilir bir kelime bile söyleyememiş olduklarını ifade etmektedir¹⁰⁴.

¹ İsmi Habîb b. Evs'tir. 190 yılında doğmuştur. 228 (veya 229 ya da 231) yılında Musul'da vefat etmiştir. Esmer, uzun boylu ve dili biraz kekeme idi. Ebû Nehşel b. Hamîd et-Tûsî adlı biri, kabri üzerine bir kubbe yaptırmıştı. *Murûcu'z-Zehab*, Mısır baskısı, II, 279'da görüldüğü üzere çok şakacı idi. Hattâ bazen şakalarını, dinî sorumluluğunu etkileyecek derecede ileri götürdüğü olurdu.

² İbn Reşîk el-Kayravânî'nin şiir eleştirisine dair çok ustaca yazdığı *el-'Umde fi Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihî*, Matba'a-i Sa'âdet baskısı, Mısır, I, 63. *el-Muvâzene beyne Ebî Temmâm ve'l-Buhturî*'nin sahibi 'Âmidî, bu şerefi sadece Buhturî'ye veriyor; adı geçen eser, s. 6. *el-İbâne 'an Serikâti'l-Mutenebbî Lafzan ve Ma'nen*, s. 6, Mısır, Matba'a-i 'Abbâsiyye baskısında ise, Buhturî'nin beş yüz şairin adını küçümsemek değil de, onların şöhretlerini kiskandığı için bunca şairin divânlarını yakmış olduğu görülmektedir.

³ Kuzey Suriye'de tarihî bir şehir (S.N.).

⁴ *el-'Umde fi Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihî*, I, 22.

⁵ *el-Muvâzene beyne Ebî Temmâm ve'l-Buhturî*, s.4.

⁶ Halîfe Muktedir'in birinci defa tahttan indirilmesinden sonra, el-Murtazâ Billâh (ya da er-Râzî Billâh; *Ebû'l-Ferdâc*, II, 62); ya da el-Muntasif Billâh (*Simâru'l-Kulûb fi'l-Mudâfi ve'l-Mensûb*, s. 150); ya da el-Ğâlib (*Vefeyâtu'l-A'yân*, I, 365) lakabıyla halife olan zâttır. Abbâsi halifelerinin on üçüncüsü olan Mu'tezz'in oğludur. Meşhur bir şair olup, teşbih ve istiâreleri birinci derecede sayılır. Muberrid (öl. 286) ve Sa'leb (öl. 291)'den ders almıştır. *el-Bedi'* adıyla beş bölüm hâlinde yazdığı kitabında, istiâre, tecnîs, tibâk, reddü'l-'acz 'ale's-sadr ve mezheb-i kelâmiden ilk defa o bahsetmiştir. *Simâru'l-Kulûb*'da Teşbihâtu İbni'l-Mu'tezz ve Hilâfetu İbni'l-Mu'tezz (s. 150) adı altında iki örnek verilmektedir ki, birincisi güzel teşbihler için, ikincisi de bir günlük olan halifelik süresinden dolayı, bir şeyin hızlıca yok olması konusunda örnek olarak verilmiştir. ez-Zehr ve'r-Riyâd ve Eş'âru'l-Mulûk adlı eserlerinden başka bir de şair biyografilerini içeren bir eseri vardır. 247'de doğmuş, 296'da öldürülmüştür.

⁷ *el-Muvâzene beyne Ebî Temmâm ve'l-Buhturî*, s. 8.

⁸ *el-Muvâzene beyne Ebî Temmâm ve'l-Buhturî*, s. 9; *el-Meselu's-Sâ'ir fi Âdâbi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, s. 160, (Bulak baskısı, 1282)'de Ebû'l-'Umeysil'e Ebû Sa'îd ed-Darîr de ekleniyor. *Zehru'l-Âdâb ve Semeru'l-el-Bâb (el-'İkdu'l-Ferîd* kenarında, II, 277)'de Ebû Temmâm için konuştuğunda belagatli konuşur ve hazır cevaptı deniyor.

⁹ Bu kitap, misafir olduğu Ebû'l-Vefâ'nın kütüphanesinde kalmış, sonradan Ebû'l-'Avâzil adlı birisi tarafından İsfahan'a getirilmiş ve orada çok fazla rağbet görmüştür.

Bir çok şerhleri olup en meşhurları İbn Cinnî (öl. 392)'nin şerhiyle Ebû'l-Hilâl el-'Askerî (öl. 395)'ninkilerdir. Ebû'l-Hasen b. Side (öl. 458)'nin altı cilt hâlindeki *el-Enîk* adlı şerhi ve Ebû'l-'Alî el-Merzûkî (öl. 421) ve Ebû Zekeriyâ Hatîb-i Tebrîzî (öl. 502)'nin küçük, orta ve büyük olmak üzere üç boy şerhleri vardır. *Hamâse* adıyla Buhturî ve Ebû's-Sâdât b. eş-Şecerî (öl. 542)'nin de birer eseri vardır. Ebû'l-Hasen b. Ebî'l-Ferec el-Basrî (öl. 647)'nin de telif etmiş olduğu bir *Hamâse-i Basriyye*'si ve Ebû'l-'Alâ el-Ma'arrî'nin (öl. 449) bir *Hamâse*'si vardır ki, bu sonuncusu sadece şarabın kınanmasına dairdir.

¹⁰ Bu adamın bilfiil sakalık yaptığı da söylenmektedir. Nitekim Mutenebbî'nin Mu'izzuddevle Ebû'l-Hasen Ahmed'in veziri meşhur Muhellebî'yi, Bağdat'a geldiğinde methetmeye tenezzül etmemesi üzerine, bu vezirin teşvikiyle Irak şairleri Mutenebbî'ye hücumlarında, babasının bilfiil saka olduğunu hiciv ve hücumlarına sermaye olarak kullanmışlardır.

¹¹

بأبي وودته فافتقنا وقضى الله بعد ذلك اجتماعا
فافتقنا حولاً فلما ألقينا كان تسليمه على وداع

"Sevgiliye babam feda olsun! Ayrı düştük, yine Cenab-ı Hak bizi birbirimize kavuşturdu. Bir yıl ayrı düştükten sonra kavuştuğumuz zaman da selâmını hemen vedalaşma takip etti."

¹² Bu şiir " سيف الصدود على أعلى مقلده" (*Vazgeçirme kılıcı onun boynundadır; bununla aşıkları öldürür.*) diye başlar ki, boş olduğunu söylediğimiz ikinci mısrasının yerine koyduğu da " يغري طلي وامقيه في تجرده" ve " بكف أهيف ذي مطل بموعده " dir. İbnü'l-Kattâ'ın girişteki sözü edilen mısrayı ikinci yaparak, birinci mısranın yerine koyduğu da " وشادن روح من يهواه في يده" " وشادن" olduğunu söylediğimiz bu şiirin beşinci beyti de:

أن يقبح الحسن إلا عند طلعت والغبد يقبح إلا عند سيده

"Güzellik ancak o ortaya çıkınca çirkinleşir; Güzelliğin, efendisinin yanında çirkinliği meydana çıkar." Demek olacak ise de bu mana için kelimelerde eksiklik vardır. Bkz.

'Ukberî, I, 319, Bulak baskısı) ve *el-'Urfu'l-Tayyib*, s. 8.

¹³ *es-Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî*, Kütüphane-i Umûmîdeki yazma nüsha, s. 3, No: 5405; basılı nüshası da vardır.

¹⁴ *es-Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî*, s.3, Umumî Kütüphane nüshası.

¹⁵ Kendisi de Kâfûr İhşîdî hakkındaki kasidelerinin birinde:

ومن هوى الصدق في قولي وعادته رغبت عن شعر في الرأس مكذوب

"Sözlerimde ve davranışlarımda doğruluğu prensip edindiğimden, başımda boyalı saç bulundurmamak istemem." demektedir.

¹⁶ *es-Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî*, s.32,

¹⁷ لا يخطر الفحشاء لي بالي.

¹⁸

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

وترى الفتوة والمروة والابو ة في كل مليحة ضراتها
هن الثلاث المانعات للذتي في خلوتي لا الخوف من تبعاتها

19

هجرت الخمر كالذهب المصفي فخمري ماء مزن كاللجين

20

وأخ لنا بعث الطلاق الية لا عللن بمذه الخرطوم

ve

سقاني الخمر قولك لي بحقي وود لم تشبه لي بمذق
مينا لو حلفت وأنت تأتي على قتلى بما لضربت عنقي

21

وأفسس ما للفتى لبه وذو اللب يكره انفاقه

22

أمط عنك تشبهي بما وكأنه فما أحد فوقي ولا أحد مثلي

“Bana benzetmek için ... Filan diye sözler söylemeyi bırak! Benden üstün ve hatta bana denk hiçbir kimse yoktur.”

23

ومن يبغ ما أبغي من المجد والعلی تساوي الحايا عنده والمقاتل

“Her kim benim arzuladığım şeref ve yüceliğe talip olursa, onun için yaşamak ile ölüm eşit olur.”

²⁴ *es-Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî*, s. 3.

²⁵ *el-İbâne 'an Serikati'l-Mutenebbî Lafzan ve Ma'nen*, s. 7, Mısır, Matbaa-i Abbâsiyye baskısı.

²⁶ *es-Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî*, s. 5 vd.

²⁷ Seyfuddevle'nin amcasının oğludur. Hem şair, hem de meşhur bir kahramandır. Bunlara esir düşüp İstanbul'a getirilmişti. 357'de öldürülmüştür. Divânı Beyrut'ta basılmıştır. Şiirleri arasında, İstanbul'daki esaret hatıralarını içeren kısımlar vardır.

²⁸ *el-'Umde fî Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihi*, II, 133.

²⁹ *el-'Umde fî Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihi*, II, 134.

³⁰ *es-Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî*, s. 19 vd.

31

وفؤادي من الملوك وإن كان لسانى يرى من الشعراء

32

لا يحزن الله الأمير فإني لأخذ من حالاته بنصيب

“Cenab-ı Hak Emîri -Seyfuddevle- üzmesin! Çünkü o mahzun olacak olursa, her hâlinde ona katılan ben de üzülürüm.” Seyfuddevle’nin kölesi Yamâk’ın mersiyesindedir. Kâfûr İhşîdî’nin bana yaptırmış olduğu kutlama evinde de, “Ben sendenim. Bir vücuttaki organlardan biri sevimli bir durumla karşılaşınca, başka bir organ onu tebrik eder mi?” der.

³³ Meyyâfârikîn’de vefat eden Seyfuddevle’nin ablası için Seyfuddevle ayrıldıktan sonra Kûfe’den bir hükümdara göndermiş olduğu mersiyede bu kadının gülmesinin güzelliğini zikretmiştir ki, şerh edenler bunu edebe aykırı bulmaktadırlar. Daha doğrusu bu konuda *Yetîmetu’l-Dehr* sahibi gibi, Mesâvir b. Muhammed er-Rûmî hakkında ikinci kasidesinde İbn Yezdâz için söylemiş olduğu “ويل يبوله لإفخادا” dedi “فإن لحت” kelimesini ve Huseyn b. İshâk et-Tenûhî için söylemiş olduğu kasidenin

“حيض” kelimesini zikretmeliyiz. حاضت في الحذور العوائق

34

يفضح الشمس كلما ذرت الشمس بس بشمس منيرة سوداء

“Güneş her doğuşunda, siyah ve parlak bir güneşin karşısında daima rezil olmaktadır.” Maksadı Kâfûr İhşîdî’dir.

إن في ثوبك الذي المجد فيه لضياء يزري بكل ضياء

“Senin şerefi taşıyan elbisenin içinde her aydınlığı rezil eden bir ışık vardır.”

إنما الجلد ملبي وبيياض النف س خير من ابيياض القباء

“Deri elbise gibidir. Ruhun beyazlığı, elbise gibi olan cilt beyazlığından elbette daha hayırlıdır.”

من لبيض الملوك إن تبدل اللو ن بلون الستاذ والسحناء

“Beyaz renkli padişahlar, hocanın -Kâfûr İhşîdî- renk ve görünüştünde olmayı temennî ederlerse de, onların bu arzularını kim karşılayabilir.”

35

ومن ينفق الساعات في جمع ماله مخافة فقر فالذي فعل الفقر

³⁶ Meşhur müçtehit Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî’nin yeğenidir. Dil ve soy biliminde önde gelenlerden olup, aynı zamanda şair ve edebiyatçıların birinci tabakasında sayılır. Başlangıçta Seyfuddevle’nin edipleri ve şairlerinin meclisinin toplandığı yer olan sarayından feyz almıştı. Risâleleri –edebî üslupla yazılmış mektupları- meşhurdur. 388 yılının Ramazan ayında Nisâbûr’da vefat etmiştir.

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

³⁷ Bu şairden maksat İbn Ebî Fenen'dir.

³⁸

وإن أحق الناس باللوم شاعر
يلوم على البخل الرجال ويبخل

³⁹ Mutenebbî der ki: Çocukluğumda Kûfe'den Bağdat'a gelmiştim. Yanıma yalnız beş dirhem para alıp çarşıda gezerken meyveci dükkanının birinde gördüğüm turfanda karpuzlardan almak ve üzerimdeki parayı vermek istedimse de, yüzüme bile bakmayarak, "O, alacağın şey değildir... On dirhemdir." dedi. Bu kötü davranış beni üzdüyse de karşılık vermedim. O sırada bir tacir, satıcıya olabildiğince bir şekilde bu turfanda karpuzların fiyatını sorup, beş dirhem olduğunu öğrendiyse de, satıcı onun verdiği iki dirheme razı oldu ve ayrıca yakındaki evine kadar da götürdü. Ben bu adama, dükkanına döndüğünde istediği beş dirhemi verecek ve ona taşıtmayacaktım; ama söylediğimde yine azarlıcasına "Sus... O yüz bin dinar sahibidir..." deyince, ben de yüz bin dinar sahibi olmadan halk arasında hürmet görmeyeceğimi anlayarak, o gün bugündür para toplamakla meşgulüm. *es-Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî*, s. 33.

⁴⁰ *es-Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî*, s. 37.

⁴¹ Ebû'l-Ferec 'Abdulvâhid b. Nasr b. Muhammed, 397'de vefat etmiştir. İyi şairlerden sayılır.

⁴² İsmi Huseyn b. Ahmed olup, Hemedânlıdır. Meşhur olduktan sonra Halep'te kalarak Seyfuddevle'ye bağlılığını bildirdi. 370'de burada vefat etti. Dil, Arap dili ve kırâatta önderdi. Nahiv alanında *el-Cumel* ve kırâ'at-ı seb'a ile ilgili *el-Bedi'* gibi eserleri vardır.

⁴³ *es-Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî*, s. 30-31.

⁴⁴ İbn Kuteybe *Kitâbu's-Şi'r ve's-Şu'ara*'sında bu beyti

فصدت كان الشمس تحت فناعها
بدا حاجب منها وضنت بحاجب

şeklinde en-Nemir b. Tevleb'e ait olarak gösteriyor.

⁴⁵ *Yetîmetu'd-Dehr*, Mutenebbî'ye ait bölüm.

⁴⁶ Annesinin, Hemedân kabilesine mensup olduğu doğrudur; ve iyi kadınları arasında sayılırdı. Bkz.: *Ensâbu's-Sem'ânî*.

⁴⁷

بيدي أيتها الأمير الأريب
لا لشيء إلا لأني غريب
اولام لها إذا ذكرتني
دم قلب بدمع عين يدوب

es-Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî; Dîvâmında yoktur

⁴⁸

امنسي السكون وخضرموتاً
ووالدي وكندة والسبيعا

49

بكيت عليها خيفة في حياتها   وذأق كلانا نكل صاحبه قدما
حرام على قلبي السرور فإني   اعد الذي ماتت به بعدها سما

50

إن الذي خلفت خلفي ضايح   مالي على قلقي إليه خيار
وإذا صحبت فكل ماء مشرب   لولا العيال وكل أرض دار
اذن الأمير بأن أعود إليهم   صلة تسير بذكرها الأشعار

⁵¹ Kanserîn hizasında Halep'e bağılı bir kasabadır. *Mu'cemu'l-Buldân*.

⁵²

لاتحسن الوفرة حتى ترى   منشورة الضفرين يوم القتال
على فتى معتقل صعدة   يعلها من كل وافي السبال

⁵³ Övdüklerinden Ebû 'Alî Hârûn b. 'Abdil'azîz el-Evrâcî adlı birinin bu şekilde köpek ve doğanlarla yaptığı avda, Mutenebbî'nin bulunmuş olduğuna teessüf etmesi üzerine bu konuda istekli olmadığını kendinden öğreniyoruz.

⁵⁴ *es-Subhu'l-Mebnî 'an Hâysiyyeti'l-Mutenebbî*, s. 23.

⁵⁵ Mutenebbî bu padişah ile bizzat savaşlarda bulunduğunu ve diğer şairlerin, çarpışmaların yalnızca seslerini duymakla yetindiklerini şöyle söylüyor:

ليت الملوك على الأقدار معطية   فلم يكن لديء عندها طمع
رضيت منهم بأن زرت الوغى فأروا   وإن قرعت حبيك البيض فاستمعوا

⁵⁶ *es-Subhu'l-Mebnî 'an Hâysiyyeti'l-Mutenebbî*, s. 23.

⁵⁷ *es-Subhu'l-Mebnî 'an Hâysiyyeti'l-Mutenebbî*, s. 23.

⁵⁸ *es-Subhu'l-Mebnî 'an Hâysiyyeti'l-Mutenebbî*, s. 23.

⁵⁹ *İbni Esîr Târihi*, VIII, 94.

⁶⁰

خرج بأرض سلمية من عمل حمس في بني عدي. وقبض عليه ابن علي الهاشمي في قرية يقال لها (كوتلين) وامر النجار فجعل في رجله وعنقه قرمتين من خشب الصفصاف فقال المتني:

زعم المقيم بكوتلين بأنه   من آل هاشم بن عبد مناف
فأجبتة مذ حرت من أبنائهم   صارت قيودهم من الصفصاف

“Humus’a bağılı Selmiyye’ye, Benî ‘Adî içerilerine doğru gitti. Kevteleyn adlı köyde İbn ‘Alî el-Hâşimî, kendisini esir edip, söğüt ağacından boyun ve ayaklarına bir bukağı geçirtti. Mutenebbî bundan dolayı Kevteleyn de bulunan kimse kendisini Hâşim ailesinden zannediyor... Ben de... Evet... Sen onlardan olduğundan beri

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

onların bukağaları söğüt ağacından oldu, dedim.” Anlamındaki şiirini söyledi. (Bu şiir dîvânında yoktur.)

61

يا أيها الملك المصفى جوهرأ   من ذات ذى الملكوت أسمى من سما
نور تظاهر فيك لاهوتية   فتكاد تعلم علم مالن يعلما
أنا مبصروا ظن أني نائم   من كان يحلم بالاله فاحلما

62

دعوتك عند انقطاع الرجا   والموت متى كحيل الوريد
دعوتك لما يراني البلى   وا وهن رجلي ثقل الحديد
وكنت من الناس في محفل   وها أنا في محفل من قروود
تعجل في وجوب الحدود   وحدي قبل وجوب السجود
وقيل عدوت على العالم   بين ولادي وبين القمودي

“Tamamen ümitsizlik içinde ve etrafım ölümle sarılmış bir hâlde sana iltica ediyorum. Yok olmaktayım. Demir bukağuların içinde ayaklarım hareketsiz kaldı. Meclislerin baş tarafında otururken şimdi maymunların arasında kaldım. Hakkımda dinin emrettiği cezası acilen uygulandı. Hâlbuki yaşım da henüz secdeye varacağıma yaşa ulaşmamıştır. Doğmamla doğrulup oturmam arasında, dünyayı kariştırmakla suçlanıyorum.”

⁶³ Fîrûzâbâdî de Kâmûs'un en-Nebe' maddesinde der ki:

"وتبا ادعا هاو منه المتنبى أحمد بن الحسين خرج إلى بني كلب وادعى أنه حسنى ثم ادعى النبوة فشهد عليه بالشام وحبس دهرأ ثم استتيب وأطلق."

64

أبا عبد الاله معاذاني   خفى عنك في اليهجا مقامي
ذكرت جسيم ما طلي وأتا   نخا طريقه بالمهج الجسم
ولو برز الزمان إلي شخصأ   لخضب شعر مفرقه حسامي

65

أي محل ارتقى أي عظيم لأتقي
وكل ما قد خلق ال له ومالم يخلق
محتفر في همي كشعرة في مفرقي

Bu zat hikâyesini şöyle tamamlıyor: “Ben kendim için bîat etmiş olduğum gibi ailem için de bîate etmişim. Bilâhare Şam dolaylarındaki bütün şehirlerin ahâlisinin kendisine bîat ettikleri duyuldu.

Mutenebbî, bu mucizesini çöl Araplarından öğrenmişti. Ben Sukûn ve Hadramevt'te pek çok defalar Arapların bu “mucizeyi?” göstermiş olduklarını hatırlarım. Koyun ve deve sürülerinden ve istediklerinde ev ve köylerinden yağmurunu başka bir yöne gönderirlerdi. Bunu yağmur taşı (Cidde taşı) vasıtasıyla yaparlar. (*es-Subhu 'l-Mebnî 'an Haysiyeti 'l-Mutenebbî*, s. 11, 12 ve 13.)

66

أنا في أمة تداركها الله غريب كصالح في ثمود
ما مقامي بأرض نخلة إلا كمقام المسيح بين اليهود

67

ومهمه جبته على قدمي تعجز عنه العرامس الذلل
بصارمي مرتد بمخبرتي مجتري بالظلام مشتمل

68

لاناقتي تقبل الرديف ولا بالسوط يوم لرهان أجهدها
أشد عصف الرياح يسبقه تحتي من خطوها دهاها

⁶⁹ Şeyh Nizâmî Gencevî hakkında Feyz-i Hindî, Mutenebbî'nin bu **İbret**lerine telmihte bulunarak şöyle der:

از سحر كاری كنجور كنجه خيز بېرس
كه داشت كلکش بر كنج غيب ثعبانی
بنظم او بر سد نظم غير اكر بر سد
مخيل متنبى بنظم قرأنى

70

وإن عمرت جعلت الحزب والدة والسهمري أخاً والمشرقي أباً
فالمت أغدر لي والصبر أجمل بي والبرا وسع والدنيا لمن غلب

71

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

ولا تحسبن المجد زقاً وفيئة والبر أوسع والدنيا لمن غلب

72

سأطلب حقي بالقنا ومشايع كأنهم من طول ما التثموا مرد
ثقال إذا لاقوا خفاف إذا دعوا كثير إذا شدوا قليل إذا عدوا

73

لقد تصبرت حتى لات مصطبر فالان أفحم حتى لات مقتحم
لا تركزن وجوه الخيل ساهمة والحرب أقوم من ساق على قدم

⁷⁴ *Yetîmetu'd-Dehr*'in Mutenebbî'ye ait özel bölümü.

⁷⁵

وما زلت طودا لاتزول مناكي إلى أن بدت للضيم في زلازل

76

إلى أي حين أنت في زي محرم وحتى متى في شقوة وإلى كم
وإلا تمت تحت السيوف مكروما تمت وتقاسى الذل غير مكرم
فتب واثقاً بالله وثبة ماجد يرى الموت في الهيجا حتى النحل في الغم

77

أرى أناساً ومحصولي على غنم وذكر جود ومحصولي على الكلم
معياد كل رقيق الشفرتين غدا ومن عصي من ملوك العرب والعجم

⁷⁸ 'Abdulvâhid b. 'Alî Haleplidir. 350'den sonra vefat etmiştir.

⁷⁹ *Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî*, s. 27.

⁸⁰ *Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî*, s. 59

⁸¹ İsmi Muhammed b. Hasen'dir. Dilcilerin meşhur ve önde gelenlerindedir. 388 yılında, doğduğu yer olan Bağdat'ta vefat etti.

⁸² *el-'Umde fî Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihî*, I, 87.

⁸³ *el-'Umde fî Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihî*, I, 194.

⁸⁴ *el-'Umde fî Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihî*, I, 157.

⁸⁵ *el-'Umde fî Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihî*, I, 157.

⁸⁶ *el-'Umde fî Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihî*, I, 160.

⁸⁷ Bir kelimeyi, bir mısra veya beyitte iki değişik anlamda kullanmaktadır.

⁸⁸ *el-'Umde fî Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihi*, II, 4.

⁸⁹ *el-Meselu's-Sâ'ir fî Âdâbi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, s. 432.

⁹⁰ *el-Meselu's-Sâ'ir fî Âdâbi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, s. 183.

⁹¹

كل آخائه كرام بني الدن يا ولكنه كرم كرام

Beytindeki آخائه kelimesi garibliğiyle beraber gerekli de değildir. Çünkü kelimenin yerine آخوانه diyebilirdi. *el-'Umde fî Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihi*, II, 205. Ayrıca,

جفخت وهم لا يجفخون بما بهم شيم على الحسب الأغر دلائل

deki جفخت yerine aynı anlama gelen فخرت kelimesini kullanabilirdi ve o zaman bu tuhaflık ve çirkinlik ortadan kalkardı. *el-Meselu's-Sâ'ir fî Âdâbi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, s. 92.

⁹² لهذا الأبي (لهذا الأبي) deki kelimesinin nûn'unun şeddeli olması ve

kelimesinin kullanılması gibi. Bu kelime Arapçada kullanılmamaktadır. *Yetîmetu'd-Dehr*'in Mutenebbî'ye ait kısmı. Birinci mısra 'Alî b. Ahmed et-Tâ'î ve ikincisi Huseyn b. İshâk et-Tenûhî hakkındaki kasidelerdendir.

⁹³ *el-'Umde fî Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihi*, I, 82.

⁹⁴ *el-'Umde fî Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihi*, I, 51.

⁹⁵ *el-Meselu's-Sâ'ir fî Âdâbi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, s. 454.

⁹⁶ *el-'Umde fî Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdihi*, II, 57.

⁹⁷ وأما أبو الطيب المتنبي فإنه أراد أن يسلك مسلك أبي تمام فقصرت عنه خطاه ولم يعطه الشعر في قياده ما أعطاه لكنه حظي في شعره بالحكم والأمثال واختص بالإبداع في وصف مواقف القتال وأنا أقول قولاً لست فيه متأثراً ولا منه مثلثاً وذلك أنه إذا خاص في وصف معركة كان لسانه أمضى من نصالها وأشجع من أبطالها وقامت أقواله للسامع مقام أقوالها حتى تظن الفريقين تقابلاً والسلاحين قد تواصلوا فطريقه في ذلك تضل بسالكه وتقوم *el-Meselu's-Sâ'ir fî Âdâbi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, s. 471.

⁹⁸ *el-Meselu's-Sâ'ir fî Âdâbi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, s. 489.

⁹⁹ اتباع الفقرة الغراء بالكلمة العوراء والأفصاح بذلك في شعره عن كثرة التفاوت وقلة التناسب وتنافر الأطراف وتخالف الأبيات وما أكثر ما بحوم حول هذه الطريقة ويعود لهذه العادة السيئة ويجمع بين البديع النادر والضعيف الساقط فينباه، يصوغ أفاخر حلى وينظم أحسن عقد وينسج أنفوس وشى ويختال في حديقة ورد اذا به قد رمى بالبيت أو بالبيتين في أبعاد الاستعارة وتعويض اللفظ وتعقيد المعنى أو المبالغة في التكلف والزيادة في التعمق والخروج إلى إفراط والإحالة أو السفسفة والركاكة أو التبرد والتوحش واستعمال الكلمات الشاذة فمحا تلك المحاسن وكدر مرارة لامساغ لها صفائها واعقب حلاوتها (*Yetîmetu'd-Dehr*).

¹⁰⁰ لا يصدق الوصف حتى يصدق النظر.

¹⁰¹ Seyfüddevlé'nin yeğeni Ebû Tağleb'in hocasıydı. 377'de hayattaydı. Güçlü şairlerden olmakla beraber faydalı eserleri de vardır. *en-Nuzhe ve'l-İbtihâc, Kitâbu'l-*

MUTENEBBÎ'DEN ÖNCE ŞİİR

Envâr, Kitâbu Tafdîl-i Ebî Nuvâs 'alâ Ebî Temâm ve diğçerleri. İrşâdu'l-Erib ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, V, 375-376.

¹⁰² *es-Subhu'l-Mebnî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî, s. 35.*

¹⁰³ لما تأملت شعره بعين المعدلة البعيدة عن الهوى وعين المعرفة التي ماضل صاحبها وما غوى وجدته أقساماً خمسة
خمس في الغاية التي انفرد بها دون غيره وخمس من جيد الشعر الذي يساويه فيه غير وخمس دون ذلك وخمس في
غاية المتقهرة التي لا يعبأ بها وعدمها خير من وجودها
(el-Meselu's-Sâ'ir fî Âdâbi'l-Kâtib ve 'ş-Şâ'ir).

¹⁰⁴ *el-Meselu's-Sâ'ir fî Âdâbi'l-Kâtib ve 'ş-Şâ'ir, s. 471.*